

Bieda finančnej (ne)gramotnosti

Finančná gramotnosť slovenských domácností má nízku a čo je horšie klesajúcu úroveň. Na štyri základné otázky testujúce finančnú gramotnosť vedelo správne odpovedať iba 9,6% domácností. Dôsledkom finančnej negramotnosti môžu byť zlé rozhodnutia o sporení na dôchodok, voľbe úveru, výbere dôchodkových fondov či výbere finančných aktív.

Meranie finančnej gramotnosti dospelého slovenského obyvateľstva je zatiaľ len v plienkach. Na rozdiel od testovania študentov¹ nemáme pre dospelú populáciu dostupné žiadne podrobné a medzinárodne porovnateľné ukazovatele o finančnej gramotnosti. Pritom dospelá populácia robí zásadné finančné rozhodnutia o výške a spôsobe sporenia, kúpe nehnuteľností, hypotékach, účasti v II. či III. pilieri dôchodkového sporenia, výbere dôchodkového fondu a podobne.

Najlepším dostupným čiastkovým zdrojom informácií je prieskum o finančnej situácii a spotrebe domácností (HFCS). Národná banka Slovenska pridala k HFCS štyri základné otázky testujúce finančnú gramotnosť v druhej² a tretej³ vlne prieskumu. Ide o otázky bežné v akademickej literatúre, ktoré sa používajú na rýchle zhodnotenie finančnej gramotnosti respondentov. Výsledky v tretej vlne HFCS poukazujú na mimoriadne nízku úroveň finančnej gramotnosti slovenských domácností. Iba 9,6% domácností vedelo správne odpovedať na všetky štyri otázky, pričom už v predošlej vlne v roku 2014 to bolo nízkych 10,6%. Pritom v HFCS na otázky odpovedajú osoby, ktoré majú v domácnosti najväčší prehľad o financiách,⁴ Finančná gramotnosť ostatných členov domácnosti je preto pravdepodobne ešte nižšia.

Na prvú otázku, ktorá hodnotí schopnosť rozlíšiť základné charakteristiky úverov na bývanie, odpovedalo správne necelých 50% respondentov. Keďže otázka mala iba dve relevantné alternatívy, podobná 50% úspešnosť sa dá dosiahnuť náhodným výberom. V skutočnosti však respondenti v HFCS pristupujú k otázkam veľmi úprimne a ak nevedia odpovedať, priznávajú to

¹ Metodicky veľmi kvalitným a medzinárodne porovnateľným meraním finančnej gramotnosti študentov je modul OECD merania PISA, ktorého výsledky popisuje [Národný ústav certifikovaných meraní vzdelávania](#) alebo [Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu](#). Slovenskí žiaci sa v cykle roku 2015 výrazne zhoršili oproti roku 2012 a s priemerným skóre 445 bodov skončili hlboko pod priemerom OECD 489.

² Cupák a Strachotová (2015): [Výsledky druhej vlny HFCS, NBS OP 2/2015](#).

³ Jurašková Kucserová a Strachotová (2019): [Výsledky tretej vlny HFCS, NBS OP 1/2019](#).

⁴ Na úvod stretnutia sa opytovateľ pýta na hlavu domácnosti, ktorá má najlepší prehľad o financiách v domácnosti a táto osoba potom odpovedá na otázky v dotazníku za celú domácnosť.

Analytické komentáre nie sú oficiálnym stanoviskom Národnej banky Slovenska. Prezentujú názory analytikov úseku meny, štatistiky a výskumu (ÚMS). Šírenie je povolené bez predchádzajúceho súhlasu, avšak s uvedením zdroja „Analytici ÚMS“. Ak nie je uvedené inak, časové rady sú sezónne očistené použitím vlastných sezónnych modelov.

priamo (39%), kým nesprávnu odpoveď označilo iba 12%. Preto je potešujúce skôr to, že z tých domácností, ktoré majú úver na bývanie, dokázalo správne odpovedať 70%. Tiež však pri nich stúpol počet nesprávnych odpovedí na 16%. Keďže objem zadlženosti domácností na Slovensku dlhodobo rastie tempom blízky 10% ročne, a medzi 2. a 3. vlnou HFCS stúplo zadlženie domácností o viac ako 40%, je zlepšenie znalostí o charakteristikách najbežnejších finančných produktov mimoriadne dôležité.

Box: Otázky na finančnú gramotnosť z prieskumu o finančnej situácii a spotrebe domácností	
Výsledky z 2. vlny (2017)	
1. Ktorá z nasledujúcich typov hypoték vám, podľa vášho názoru, umožní už od začiatku stanoviť výšku aj počet splátok potrebných na splatenie úveru?	
a) Hypotéka s premenlivou úrokovou sadzbou	12,0%
b) Hypotéka s fixnou sadzbou	49,2%
c) Neviem	38,8%
2. Predstavte si, že necháte 1 000 eur na bežnom účte, ktorý má 1% úrok a táto banka nevyžaduje žiadne poplatky. Predstavte si tiež, že ceny vzrástli o 2%. Myslíte si že, ak si svoje peniaze vyberiete o rok, budete si môcť kúpiť rovnaké množstvo tovaru, ako keby ste utratili 1 000 eur dnes?	
a) Áno	3,2%
b) Nie, budem môcť kúpiť menej	67,4%
c) Nie, budem môcť kúpiť viac	5,2%
d) Neviem	24,3%
3. Ktoré z týchto investičných stratégií prináša, podľa vášho názoru, so sebou vyššie riziko straty peňazí?	
a) Investovať všetky úspory do cenných papierov vydaných jednou spoločnosťou	43,8%
b) Investovať všetky úspory do cenných papierov vydaných širokou škálou nezávislých spoločností	16,8%
c) Neviem	39,4%
4. Firma môže získať financovanie buď vydaním akcií, alebo dlhopisov. Ktorý finančný nástroj, podľa vášho názoru, nesie so sebou väčšie riziko straty peňazí?	
a) Akcie	18,0%
b) Dlhopisy	6,2%
c) Je to rovnako riskantné	26,4%
d) Neviem, aký je rozdiel medzi dlhopismi a akciami	18,4%
e) Neviem	31,0%
Poznámka: úmyselne sme nevyznačili správne odpovede na otázky. Čitateľ, ktorý si chce overiť, že správne odpovede dobre pozná, ich nájde na konci komentára. ¹	

Druhá otázka sleduje porozumenie časovej hodnote peňazí a úročeniu. Je to najúspešnejšie zodpovedaná otázka – správne odpovedali 2/3 domácností – aj keď v 2. vlne bolo správnych 3/4 odpovedí. Druhá a tretia otázka sú súčasťou štandardného testu, ktorý po vzore Lusardiho a Mitchella⁵ používa veľká časť akademických autorov. V oboch týchto otázkach vychádzajú slovenské domácnosti výrazne podpriemerne, najmä v porovnaní s krajinami západnej Európy.

Tretia a štvrtá otázka testujú schopnosť porozumieť riziku investícií. Nie je prekvapujúce, že tu majú slovenské domácnosti najmenšie vedomosti (44% správnych odpovedí na tretiu a iba 18% na štvrtú otázku), keďže akcie a dlhopisy vlastní iba 2% resp. 1% domácností. Tie domácnosti, ktoré majú s cennými papiermi praktickú skúsenosť, mali až dvojnásobnú úspešnosť odpovedí. Schopnosť posúdiť rizikovosť investícií by však nemala byť doménou len tých domácností, ktoré priamo vlastnia cenné papiere. Väčšina domácností má voči ním expozíciu najmä v II. pilieri dôchodkového sporenia, ale mnohí ďalší aj v III. dôchodkovom pilieri alebo cez vlastníctvo podielových fondov. Keďže, ako vidíme, drvivá väčšina domácností

⁵ Pozri napr. Lusardi a Mitchell (2013): [The economic importance of financial literacy: theory and evidence. NBER working paper 18952.](#)

nerozumie správne riziku investícií, nemalo by nás prekvapiť, že skoro 80% úspor v II. dôchodkovom pilieri je dlhodobo umiestnených v málo výnosných dlhopisových fondoch. Vyššia finančná gramotnosť by nielen zvýšila kvalitu vybraných dôchodkových fondov, ale aj počet ľudí, ktorí si sporia na starobu.⁶

Finančná gramotnosť rastie s celkovým vzdelaním. Kým celkovo 9,6% domácností správne odpovedalo na všetky otázky, medzi vysokoškolsky vzdelanými je to 17,6%. To ukazuje, že lepšie všeobecné vzdelanie zlepšuje aj finančnú gramotnosť, ale stále nie dostatočne. Aby sme dosiahli uspokojujúce výsledky (napr. správne zodpovedanie všetkých otázok dotazníku na úrovni 50% domácností ako napr. v Nemecku alebo Holandsku) je potrebné výrazne zlepšiť finančné vzdelávanie na stredných školách a pomôcť aj existujúcej dospeléj populácii.

Judita Jurašeková Kucserová, Anna Strachotová, Martin Šuster
analytici@nbs.sk

ⁱ Odpovede na otázky z boxu: 1b, 2b, 3a, 4a.

⁶ Pozri napr. Cupák, Kolev a Brokešová (2019): [Financial literacy and voluntary savings for retirement: novel causal evidence. The European Journal of Finance 25:16](#)